

**АКТУАЛЬНАСЦЬ ТЫПАЛАГІЗАЦЫІ ГРАФІКА-
АРФАГРАФІЧНЫХ ПАМЫЛАК: РЭДАКТАРСКІ АСПЕКТ**

Письмовая камунікацыя забяспечвае функцыянаванне сфер інтэлектуальнай дзейнасці чалавека, таму пытанні правапісу ў сучасным інфармацыйным грамадстве застаюцца аб'ектамі вывучэння многіх філолагаў. Нягледзячы на шэраг дасягненняў у гэтай галіне, асобныя аспекты даследавання беларускай арфаграфіі патрабуюць увагі з тэарэтычнага і практычнага поглядаў. Сярод такіх напрамкаў варта вылучыць вывучэнне арфаграфічнай тэорыі з пункту гледжання феномену памылкі.

Феномен памылкі старажытны, як і сама мова. Праблемай памылак цікавіліся яшчэ антычныя мысліцелі: «Прычына памылкі, – казаў старажытнагрэчаскі філосаф Дэмакрыт, – няведанне лепшага». «Памылкі – гэта навука, якая дапамагае нам рухацца ўперад», – гэта ўжо выказванне Уільяма Чэнінга. Больш за тое, гэта натуральная і заканамерная з'ява, якая суправаджае развіццё любых працэсаў чалавечай дзейнасці, а своечасовая праца над імі дазваляе прадухіляць іх далейшае ўзнікненне.

Задача артыкула – акрэсліць асноўныя складнікі актуальнасці для распрацоўкі тыпалогіі графіка-арфаграфічных памылак у тэкстах сродкаў масавай інфармацыі.

Праца над тыпалагізацыяй распачата на кафедры рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій факультэта прынттэхналогій і медыякамунікацый БДТУ. Яе запатрабаванасць прадвызначана наступнымі фактарамі.

1. Адным з аспектаў вывучэння прыроды графіка-арфаграфічных памылак з'яўляецца выяўленне памылканебяспечных месцаў. Сістэмнае засваенне тэорыі адхіленняў ад нормы і авалоданне спосабамі іх прадухілення спрыяе павышэнню прафесійнай кампетэнтнасці, уплывае на распрацоўку псіхалагічных сістэм самакантролю з боку рэдактараў і карэктараў.

2. Беларуская лексікаграфія не можа пахваліцца рознабаковасцю падрыхтаваных арфаграфічных слоўнікаў. Пакуль не выпушчаны спецыялізаваныя арфаграфічныя даведнікі для пэўнай галіны, у тым ліку для працаўнікоў СМІ. Тыя, што ёсць, з'яўляюцца перакладнымі або тлумачальнымі і выконваюць крыху іншыя задачы, адрозныя ад чыста арфаграфічных [2]. Масіў слоў з памылканебяспечнымі

месцамі, якія будуць вылучаны пры тыпалагізацыі графіка-арфаграфічных памылак, можа стаць грунтоўнай асновай для стварэння арфаграфічных даведнікаў для спецыялістаў сродкаў масавай інфармацыі.

3. Стварэнне новых арфаграфічных даведнікаў стымулюе змены і ўдакладненні, якія адбываюцца ў беларускім правапісе. Акрамя таго, вывучэнне частотнасці ўжывання ненарматыўных лінгваўтварэнняў можа стаць падставай для перагляду асобных пунктаў беларускага правапісу. Правілы, якія змяшчаюць выключэнні з устаноўленых заканамернасцей і тым самым прадугледжваюць шэраг спасылак, заўваг, удакладненняў, тлумачэнняў, каментарыяў, што патрабуе дадатковага часу для завучвання і пастаяннай канцэнтрацыі ўвагі падчас напісання і рэдагавання, выклікаюць найбольш нараканняў, і, наадварот, узбуйненне правілаў арфаграфіі, іх упарадкаванне робіць пісьмо больш лёгкім і даступным, спрыяе яго дэмакратызацыі.

4. Паколькі базавыя арфаграфічныя ўменні спецыялістаў, якія працуюць з тэкстам і словам, фарміруюцца падчас навучання ў сярэдніх адукацыйных установах, сучасныя метадыкі выкладання пастаянна знаходзяцца ў працэсе ўдасканалення. Сярод шэрагу прычын узнікнення графіка-арфаграфічных памылак даследчыкі-метадысты вылучаюць лінгваметадычныя. Сутнасць заключаецца ў неабвязковым і перыядычным характары выканання творчых заданняў, якія прадугледжваюць узнаўленне і прымяненне ведаў на практыцы, а таксама ў фармальнасці характара працы над памылкамі, падчас якой навучэнцы некалькі разоў запісваюць слова, у якім была дапушчана памылка, і падкрэсліваюць адпаведную літару. Такім чынам робіцца ўпор на запамінанне нарматыўнага напісання слова, а не на свядомае прымяненне арфаграфічнага правіла [2]. Вывучэнне прыроды ўзнікнення ненарматыўных лінгваадзінак пры выкананні творчых заданняў і работы над памылкамі робіць працэс выбару арфаграмы свядомым і зразумелым для самога вучня. Таму вынікі тыпалагізацыі графіка-арфаграфічных памылак могуць знайсці практычнае прымяненне ў наступных выпадках:

1) пры распрацоўцы сучасных метадык выкладання, напрыклад пры вылучэнні найбольш цяжкіх момантаў засваення правілаў, на якія выкладчыку патрэбна звярнуць асаблівую ўвагу (стварэнне памятак па рабоце над памылкамі);

2) пры падрыхтоўцы падручнікаў па беларускай мове (практыкаванні на знаходжанне і выпраўленне памылак, якія звязаны з пошукам арфаграфічных недакладнасцей у пісьмовых работах вучняў або ў спецыяльна падабраным дыдактычным матэрыяле). В. У. Зе-

лянка адзначае, што на этапе развіцця і ўдасканалення арфаграфічных навыкаў заданні на знаходжанне памылак варта выкарыстоўваць, паколькі яны выпрацоўваюць арфаграфічную пільнасць, назіральнасць, уважлівасць, уменне даваць ацэнку пісьмоваму маўленню з пункту гледжання яго арфаграфічнай правільнасці [2].

5. Філолагі ставяць пытанне аб стварэнні агульнай тэорыі памылак як спецыяльнай навуковай дысцыпліне ў вышэйшых навучальных установах. Прадметам «Памылказнаўства» можа стаць вывучэнне характару, класіфікацыі і прычын узнікнення розных ненарматыўных лінгваадзінак, метадаў іх папярэджання. Як адзначае У. І. Куліковіч, неабходна ствараць працэдуру пабудовы аптымальнай беларускай арфаграфіі, зыходным пунктам якой, з пункту погляду тэорыі арфаграфіі, з'яўляюцца арфаграфічныя «памылкі», што сустракаюцца ў пісьмовай практыцы [3]. Асноўныя палажэнні вынікаў тыпалагізацыі графіка-арфаграфічных памылак могуць стаць базавым матэрыялам не толькі для вылучэння «Памылказнаўства» ў якасці раздзела агульнага рэдагавання, а і для стварэння асобнай дысцыпліны філалагічнага напрамку.

6. Ва ўмовах пастаяннага пашырэння ролі камп'ютарных тэхналогій у жыцці чалавека актуальнай задачай паўстае ўкараненне беларускай мовы ў інфармацыйныя тэхналогіі, стварэнне электронных механізмаў генерацыі тэкстаў, сістэм перакладу, праверкі правапісу. Такія сэрвісы не могуць паўнаўважна замяніць спецыяліста, але яны значна эканомяць час і дапамагаюць заўважыць прапушчаныя памылкі ў масіве электронных тэкстаў. Камп'ютарныя праграмы арыентуюцца на напісанні, пададзеныя ў арфаграфічных слоўніках, корпусах беларускамоўных тэкстаў, а таксама ўлічваюць спіс выключэнняў з правіл. Удасканаленне электронных механізмаў бачыцца магчымым з дапамогай падключэння масіву слоў, у якіх сустракаюцца памылкі.

Працэс рэалізацыі тыпалагізацыі графіка-арфаграфічных памылак прадугледжвае комплексную работу над тэарэтычным і практычным матэрыяламі і складаецца з наступных этапаў:

- 1) аналіз і апісанне аспектаў вывучэння феномена памылкі ў розных галінах навуковых ведаў;
- 2) выяўленне лінгвістычных і іншых пазалінгвальных прычын з'яўлення памылак;
- 3) апрацоўка тэрміналагічнага апарата, вызначэння мінімальнага набору тэрмінаў-лексем, неабходных для даследавання, і высвятленне іх лінгвістычнай сутнасці;

- 4) распрацоўка крытэрыяў выяўлення памылак з улікам спецыфікі журналісцкіх матэрыялаў;
- 5) агляд камп'ютарна-лінгвістычных сэрвісаў па рэдагаванню тэкстаў на беларускай мове, вывучэнне методыкі іх прымянення ў паўсядзённай рабоце рэдактара;
- 6) лінгвістычны аналіз журналісцкіх матэрыялаў;
- 7) сістэматызацыя ненарматыўных утварэнняў, стварэнне канструктыўнай класіфікацыі графіка-арфаграфічных памылак;
- 8) распрацоўка супрацьпамылковага апарату рэдактара;
- 9) вылучэнне рэкамендацый і рацыянальных шляхоў удасканалення працэсу рэдагавання і павышэння ўзроўню моўнай граматычнасці сучасных сродкаў масавай інфармацыі.

Практычнае значэнне вынікаў даследавання заключаецца ў магчымасці іх шматаспектнага выкарыстання ў практыцы напісання і рэдагавання медыйных матэрыялаў, падчас складання даведнікаў для працаўнікоў СМІ, а таксама пры падрыхтоўцы дапаможнікаў па беларускай мове. Палажэнні даследавання могуць знайсці метадычнае прымяненне пры распрацоўцы філалагічных дысцыплін тэарэтычнага і практычнага напрамкаў. Выкарыстанне вынікаў даследавання будзе спрыяць фарміраванню ўмення практычна ацэньваць тэкст, распазнаваць памылкі і выпраўляць іх.

ЛІТАРАТУРА

1. Куликович В.И., Черкас А.Ю. Классификация белорусских орфографических словарей для школы // Скориновские чтения 2016: книга как феномен культуры, искусства, технологии: материалы II Международного форума, Минск, 6–7 сентября 2016 г. Минск: БГТУ, 2016. С. 159–164.

2. Зелянко, В.У. Лінгваметадычная сістэма навучання беларускай арфаграфіі ва ўзаемасувязі з развіццём культуры маўлення вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі: (5–11-я класы): дыс. ... д-р пед. навук: 13.00.02 / В.У. Зелянко. – Мінск, 2016. — 319, [10] л.

3. Куліковіч, У.І. Тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай арфаграфіі / У.І. Куліковіч // Беларуская арфаграфія: здабыткі і перспектывы : матэрыялы рэсп. навук.-практ. канф., прысвеч. 90-годдзю БДУ, Мінск, 20–21 кастр. 2011 г. / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2012. – С. 28–37.